

Csapody Vera, a magyar föld növényeinek művésze

A Baross utca egyik hatalmas bérházának első emeleti lakása különleges kicsi sziget a körönetegben. Élő és élővé varázsolt növények társaságában fogad a fehér hajú, mosolygós szemű botanikus-festőművész, *dr. Csapody Vera*. Nemrégiben ünnepelte 90. születésnapját, de még most is fürgén fut a vendég elé és fáradhatatlanul kalauzol végig birodalmán. A kis munkaszobában az ablak mellett áll íróasztala a kész, vagy munkában lévő rajzokkal. Csapody Vera most is pontos időbeosztás szerint él, nyolc órát tölt munkaasztalánál. Derűs bölcsesség, kiegyensúlyozottság árad minden szavából, mozdulatából. Nem mindennapi életpálya az övé.

1890. március 29-én született Budapesten, édesapja szemorvos, címzetes egyetemi tanár. Nyolcan voltak testvérek, ő a legidősebb. Bár akkoriban nemigen volt divat

lányokat magasabb iskolába küldeni, őt mégis beírták az egyetemre, látva milyen szenvedélye a tanulás (a 40 hallgatóból mindössze négy lány volt). A tudományegyetem mennyiségtan-fizika szakát választotta, ahol olyan professzorok előadásait hallgatta, mint *Eötvös Loránd*, *Beke Manó*, *Fröhlich Izidor*. Az egyetem elvégzése után meghívták gyakornoknak a fizika tanszékre, de alig kezdte meg laboratóriumi kísérleteit, amikor a sors közbeszólt. Édesapja váratlanul meghalt és a nagy család kenyér nélkül maradt. Meg kellett hát válnon az egyetemtől (akkoriban a gyakornokok még nem kaptak fizetést) és délutáni tanítást vállalt a Váci utcai leánygimnáziumban. Egy gyakorló év után 1913-ban megszerezte a tanári oklevelet, majd 1914-től fiúknak tanított matematikát, fizikát a Práter utcában, 1916–1948-ig pedig a Sophianum leánygimnáziumban, ahol a fizika szertárat saját készítésű műszerekkel szerelte fel. Harmincnégy évi munka után, az iskolák államosításakor elvesztette állását. Nem tartottak igényt szolgálataira, tudására, de szerencsére nem mindenki gondolkodott így. A Növénytár nemcsak befogadta, hanem az ő kezdeményezésükre került sor az ítélet felülvizsgálására, majd a rehabilitására.

Másik szenvedélye, a magyar föld növényeinek gyűjtése és megőrkítése, egy bajai nyaralással kezdődött. 1912-ben nagyapja beteg lett, ezért édesanyjával együtt mellette töltötték a nyarat. Élvezte a vidéki életet, járta a szőlőket réteket, s szinte „kötelezőnek” érezte mindezek megőrkítését. Ott fogant meg benne a gondolat: minden Magyarországon élő növényt le kellene festeni. Rajzolni, festeni egyébként is szeretett és most ki próbálhatta, milyen is lehet egy szőlő között talált egyszerű kis gyom a rajzlapon. Budapestre visszatérve elővette a Cserei-féle (akkor az egyetlen magyar nyelvű) növényhatározót, hogy azonosítsa a növényeket. Ettől kezdve mielőtt egy növényt lefestett volna, elő-

Zádorlaci Klára felvétele

szőr meghatározta a fajt és igyekezett minél jobban megismerni, alakítani sajátosságait. Először előadásainál hasznosította a festményeit, majd kiállítás rendezett az iskola tornatermében, amelyet a Növénytár munkatársai is megnéztek, így *Jávorka Sándor* is, aki meglátva Csapody Vera növényfestményeit, felkiáltott: ilyen illusztrátorra van szükségünk! Rögtön fel is kérte, hogy kéziratához készítse el a rajzokat. Ettől kezdve Csapody Vera tanítás után mindennap bejárt a Növénytárba Jávorkához, aki megtanította a botanikai látásmódra és az alaktani bélyegek alapján való növény meghatározásra. Ekkoriban történt, hogy levelet kapott a szegedi egyetem botanikaprofesszorától *Györffy Istvántól*, aki arra kérte, hogy minél előbb keresse fel személyesen. A találkozás alkalmával azt kérdezte a professzor Csapody Verától: miért nem doktorál le növénytanból, hisz az elmúlt húsz esztendő alatt igen értékes munkát végzett ezen a területen. Csapody Vera hiába tiltakozott, hogy ő fizikatanári oklevéllel rendelkezik és ez így nem szokás, végül mégis engedett a rábeszélésnek és 1931-ben ledoktorált növénytanból.

1924-ben készültek el rajzai *Jávorka Sándor: A magyar flóra* című művéhez, majd az 1925–1928 között megjelenő *Méhes, Szterányi, Greguss, Kerékyártó, Mohay* által írt természetrajzi tankönyvek botanikai részéhez készítette el az illusztrációkat. Minél többet rajzolt, festett, annál jobban megismerte a növénytan tudományát is és ez vezetett a nagyszerű 4200 rajzot tartalmazó Ikonográfia elkészítéséhez (*A magyar flóra képekben*), amely ekkor világszerte egyedülálló vállalkozás volt.

Amikor csak tehetette, útra kelt, hogy összegyűjtse és megőrkítse egy-egy vidék jellegzetes növényeit. Elhatározásának megfelelően bejárta a történelmi Magyarország tájait. Mindig a maga gyűjtötte friss anyagot dolgozta fel. Gyűjtőútjairól apró tárgyi emlékek is tanúskodnak: érdekes formájú kövek, növények, melyek méltó helyen sorakoznak, a „Jókai-szekrényben”, ami Csapody Vera otthonának féltett kincse. Édesanyja ugyanis leánykorában *Jókai Mór* szomszédságában lakott, és amikor többek között ez a szekrény is – Jókai ebben tartotta kagylógyűjteményét – eladásra került, ők vették meg s azóta igen nagy becsben tartják. Csapody Vera ebben a szekrényben gyűjtötte össze, és „állandó kiállításon” mutatja be a hosszú évtizedek alatt megtett sok-sok utazás kedves emlékeit.

Pedagógusmunkája mellett csaknem 14 000 akvarellt készített, ezekből ötezer a Természettudományi Múzeum Növénytárában található, a többi pedig pontos rendszerbe szedve egy nagy, barna szekrény őrzi a dolgozószobában. A polcokon a megjelent könyvek sorakoznak, a gazdag életműből csak ízelítőt adhatunk: 1934-ben jelent meg *Jávorka–Csapody: A magyar flóra képekben*, 1975-ben ugyanezt Közép-Európa délkeleti részének flórája címváltoztatással angol nyelven, 1979-ben pedig német nyelven jelentette meg az Akadémia. A *Jávorkával* együtt alkotott *Az erdő-mező virágai* című népszerű képes határozó 1950 és 1972 között öt magyar és három szlovák kiadást ért meg. Csapody Vera a festést őshonos növényekkel kezdte, majd a dísznövényeken kívül elkészítette a tizkötetes Magyarország kultúrflórája sorozat színes atlaszát is. Illusztrált gyomnövényekről, gyógynövényekről, erdei fákról, cserjékről és zöldségtermesztésről szóló szakkönyveket is. Az ifjúság számára készült az eddig két kiadást is megért *Kis növényhatározó* és a *Bűvár* sorozatban megjelent *Vadvirágok*.

Gazdag munkásságát kétszer jutalmazták a Munka Érdemrend ezüst fokozatával és a Szocialista Munkáért Érdemrenddel, a Kertészeti Egyetemtől megkapta a legnagyobb elismerést jelentő Entz-emlékérmét, 1980. április 4-én pedig a legmagasabb állami kitüntetést, az Állami díjat.

Csapody Vera jelenleg a készülő Dendrológiai Atlasz (fákról szóló tudományos munka) tusrajzait készíti és lázas munkatempóját az is magyarázza, hogy még hátravan a három kötet több ezer rajza. Kezének most is engedelmeskednek a szerszámok, a szeme sem romlott el a hosszú évtizedek alatt végzett aprólékos munkától, erejét megsokszorozzák a még rá váró fontos feladatok, az alkotás láza. Azt mondják: a tollal is fest, ezért is emle-

getik botanikus-festőművészként, bár ő mindig tiltakozik ez ellen, a tudományos illusztrátor megnevezést tartja helyesebbnek.

Hiába próbálta átadni tudását a fiataloknak, utánpótlás nemigen van. Rövid idő után hátat fordítottak ennek az igen nagy kitartást és türelmet igénylő munkának, hisz sokkal egyszerűbb feladatokkal is többet kereshetnek, akkor minek rontsák a szemüket. Ezt a munkának már nem is nevezhető szép, de végtelen türelmet és kitartást igénylő feladatot csak hivatásszeretből, megszállottságból lehet végezni, hisz sokszor éveket vesz igénybe egy-egy ilyen könyv elkészítése és fizetség is csak akkor van. Így aztán a múzeumok rajzolóhiánnyal küzdenek.

Csapody Verát fiatalok és idősebbek egyaránt nagy tisztelettel veszik körül és szeretnék minél több munkához alkotótársnak megnyerni. Talán ennek is köszönheti, hogy megőrizte fiatalosságát, munkakedvét. Jelenleg is fiatal alkotótársa van, dr. Debreczy Zsolt, a Növénytar egyik „megszállott” kutatója. Együtt készítik a négykötetes (az első kötet már kiadásra vár) Dendrológiai Atlaszt, ami a világ hidegtűrő fás növényeit foglalja össze.

Dr. Csapody Vera középiskolai tanár, tudományos illusztrátor, a magyar föld virágainak művésze egész életét a tudománynak, a gyermekek oktatásának szentelte, magánéletre nemigen jutott ideje. De nem maradt mégsem egyedül: népes családban él, s hálás szeretettel emlegeti a hugát, aki mindig odaadóan gondoskodott róla.

Zika Klára

Gökereink—forrásaink

Honfoglaláskori lovassírt fedeztek fel Nógrád-sápon az általános iskola nyomkeresői. A múlt században előkerült Piliny-leshegyi öt sír óta nem találtak ilyen értékes leletet Nógrád megyében. A Nógrádsáp határában emelkedő Tatárka domb mélyében emberi csontokon és a gazdájával eltemetett ló csontmaradványain kívül aranyozott ezüst övveretek, vascsat, feltűnő épségben megőrzött bőrvardarabok, nyílhegy, tegezvasalás-töredékek rejtőztek. A szécsényi Kubinyi múzeum régészei megállapították, hogy a *halomsír* a honfoglaló magyarok első nemzedékéhez tartozó, a IX. század végén vagy a X. sz. elején meghalt magas rangú, gazdag vezető ember földi maradványait őrizte meg. Sajnos a sírt nem sokkal a temetés után kirabolták, erre utal a csontmaradványok hiányos volta, s azok rendezetlen elhelyezkedése. A kutatók úgy vélik, hogy a Tatárka domb helyén földvár állott, ezért sáncátvágással, körárokossal folytatják a kutatásokat.

Székesfehérvárott a várfal északnyugati rondellájára, valamint a hozzá tartozó Olaszbástyára bukkantak, sőt a történelmi belváros több épületének kertjében középkori várfalmaradványokat leltek — amelyek a belváros műemlékegyüttesét sajátos keretbe foglalják. Bárcsak néhány előkerült faltöredék jelzi és alkotja a

város hajdani falának vonalát, a domborzati viszonyok változásai azonban sejtetik, hogy az egykori metszeteken látható — az évszázadok során nagyrészt megsemmisült — erődítés némely szakaszát épségben rejtli a föld.

Az északi Bakonyban talált kétezernél több halomsír feltárása alapján a régészek feltételezik, hogy a Bakony az őskorban a települések számát tekintve lakottabb terület volt, mint ma. A méteres magasságú és 10–15 méter átmérőjű halmok nagy része a bronzkorból és a kora vaskorból származik, de római kori is előfordul köztük. Vaszar és Ugod környékén 10–20 halomból álló sírmezőkre leltek, és az erdő oltalmazta vidékeken — például *Bakonybél* közelében — 226, *Németbánya*, továbbá *Bakonyjákó* térségében száznál több sírból álló sírmezőt térképeztek fel. A halmokból előkerültek azok a föld nyomásától megroppant cserépedények, amelyekben a korabeli rítusok szerint, élelmet helyeztek el az elhunytak.

A tudományos szenzációnak számító négy-szállási jász sírokat, s egy templom alapjainak maradványait tanulmányozzák az archeológusok. A csontvázak elhelyezkedéséből megállapították, hogy a temetőben kezdettől fogva bizánci (keleti) keresztények temetkeztek, s mivel a római katolikus egyház annak idején eretnekeknek tartotta őket, ezért másodszor is megtérítették az itt lakókat. A temető legkorábbi sírjai a XIII. sz.